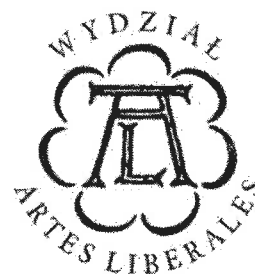

UNIVERSITY
OF WARSAW

Faculty of „Artes Liberales”

Recenzja dorobku naukowego
w postępowaniu habilitacyjnym Ks. dra Stanisława Dyndały

Ks. dr Stanisław Dyndał, kapłan Archidiecezji Przemyskiej, łączy wieloletnią praktykę duszpasterską z intensywną działalnością akademicką. Jest absolwentem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, gdzie uzyskał tytuł doktora nauk teologicznych w zakresie teologii pastoralnej oraz obronił doktorat z nauk społecznych w zakresie pedagogiki. Ta unikalna podwójna formacja akademicka – teologiczna i pedagogiczna – pozwala mu wypracowywać autorską, interdyscyplinarną wizję wychowania, mocno zakorzenioną zarówno w myśli chrześcijańskiej, jak i w refleksji nad współczesną edukacją. Jako aktywny duszpasterz, wychowawca i kaznodzieja, ks. Dyndał angażuje się w pracę z dziećmi i młodzieżą, prowadząc formację religijną, patriotyczną, sportową i artystyczną. Jego zaangażowanie w życie wspólnotowe owocuje licznymi inicjatywami wychowawczymi, które łączą przekaz wartości z działaniami praktycznymi, o charakterze integracyjnym i formacyjnym.

Dorobek naukowy Habilitanta obejmuje liczne publikacje książkowe i artykuły naukowe, w których podejmuje on kwestie integralnego wychowania, kształtowania sumienia moralnego, roli wspólnoty parafialnej w edukacji, a także znaczenia wychowania do cierpienia, zdrowia, patriotyzmu i duchowości. Szczególnym osiągnięciem w jego dorobku jest monografia habilitacyjna pt. *Wychowanie religijne, patriotyczne, sportowe i kulturalne dzieci i młodzieży na przykładzie parafii Chrystusa Króla w Jarosławiu*, będąca nie tylko podsumowaniem jego dotychczasowej drogi naukowej, lecz także próbą całościowej syntezy praktyki i teorii wychowania w duchu personalizmu chrześcijańskiego. Praca habilitacyjna stanowi istotny wkład naukowy w dyscyplinie pedagogika ze szczególnym uwzględnieniem edukacji religijnej i kulturowej. Łącząc refleksję teologiczną, pedagogiczną oraz socjokulturową z analizą badań terenowych, autor podejmuje próbę całościowego opisu i oceny wpływu wielowymiarowych strategii wychowawczych – religijnych, patriotycznych, sportowych i kulturalnych – na integralny proces formacji (*ganzheitliche Bildung*) dzieci i młodzieży. Praca ta wpisuje się w aktualne dyskusje dotyczące wychowania jako procesu nie tylko instytucjonalnego, lecz także egzystencjalnego i wspólnotowego, w którym rozwój duchowy, moralny i kulturowy traktowany jest jako nierozdzielna część dojrzewania osoby ludzkiej.

University of Warsaw
<http://en.uw.edu.pl/>

Faculty of Artes Liberales
<http://al.uw.edu.pl/en/>

Prof. Dr. Dr. **Andrzej Wierciński**
Distinguished Professor
a.wiercinski@uw.edu.pl
andrew.wiercinski@gmail.com

Professor honoris causa,
International Institute for Hermeneutics

Invited Honorary Professor in Philosophy,
University of Coimbra

Professor of Philosophy, External Member
Institute of Philosophy, University of Augsburg

Visiting Professor, Interdisciplinary Studies
University of British Columbia, Vancouver

President, International Institute for Hermeneutics
and *Agora Hermeneutica*
<http://www.iih-hermeneutics.org>

Editor-in-Chief, *Analecta Hermeneutica*

Editor-in-Chief, International Studies in Hermeneutics
and Phenomenology, LIT

Editor-in-Chief, Hermeneutics in Enactment:
International Research in Hermeneutics and
Phenomenology, Brill

August 6, 2025

1. Zakres projektu

Recenzowana monografia, licząca ponad 500 stron, stanowi ambitne i szeroko zakrojone opracowanie naukowe, które łączy refleksję teoretyczną z analizą praktyki wychowawczej. Obejmuje ona:

- teoretyczne podstawy wychowania religijnego i obywatelskiego,
- rozbudowany materiał empiryczny dotyczący działań duszpasterskich oraz zajęć pozalekcyjnych w konkretnej wspólnocie parafialnej
- sondaż diagnostyczny oraz otwarty wywiad pogłębiony
- analizę materiałów źródłowych – fotografii, analizę treści z otwartego wywiadu pogłębionego oraz analizę treści wypracowania pt. „Jaki wpływ na wychowanie w parafii Chrystusa Króla i w świetlicy ‘U Kolpinga’ ma według Pana (Pani) wychowanie religijne, patriotyczne, sportowe i kulturalne?”

Pod względem metodologicznym praca opiera się na studium przypadku o charakterze monograficznym, wzbogaconym o badania diagnostyczne i otwarty wywiad pogłębiony. Tego rodzaju podejście wpisuje się w empiryczny nurt pedagogiki, a zarazem pozostaje osadzone w silnej wizji normatywnej, zakorzenionej w katolickiej teologii i antropologii tomistycznej. Takie połączenie stanowi o wyjątkowości projektu, który nie tylko dokumentuje rzeczywistość wychowawczą w wymiarze lokalnym, ale także podejmuje próbę sformułowania uniwersalnych wniosków na temat integralnego wychowania młodego człowieka w perspektywie religijnej, patriotycznej i wspólnotowej.

2. Od edukacji formalnej do kształtowania siebie jako osoby (*Bildung* jako *Selbstwerdung*)

Habibitant znacznie wykracza poza rozumienie edukacji jako formalnej transmisji wiedzy i sytuuje się bliżej wychowania, rozumianego jako wewnętrzne kształtowanie człowieka w relacji do siebie, wspólnoty i świata. Konsekwentnie dąży do ukazania wychowania jako procesu formowania integralnej tożsamości osobowej—moralnej, duchowej, społecznej—w którym kluczowe znaczenie mają:

- stawanie się sobą jako odpowiedź na wezwanie sumienia i tradycji,
- rola sumienia jako przestrzeni rozeznania i odpowiedzialności moralnej,
- dojrzewanie osoby w relacji do transcendencji, wspólnoty i systemu wartości.

Taka koncepcja koresponduje z klasycznym ujęciem *Bildung* Wilhelma von Humboldta, który rozumiał ją jako harmonijny rozwój wszystkich władz człowieka w relacji do świata, obejmujący również wymiary etyczny i religijny. W tym sensie, badania Habilitanta wpisują się w tradycję

humanistycznej pedagogiki formacyjnej (*Bildungspädagogik*), nadając wychowaniu sens antropologiczny i duchowy, a nie jedynie funkcjonalny czy pragmatyczny.

3. *Erziehung* a *Bildung*: Pozycjonowanie pedagogiczne projektu

W świetle niemieckiej terminologii pedagogicznej, *Pädagogik* stanowi szerokie pole refleksji nad wychowaniem i edukacją, podczas gdy *Erziehungswissenschaft* to jego systematyczny, naukowy podobszar, skupiony na analizie i teorii procesów wychowawczych. Projekt Habilitanta sytuować można na przecięciu obu tych wymiarów:

- Jako *Pädagogik*, praca zakorzeniona jest w konkretnym kontekście duszpasterskim i opiera się na codziennej praktyce wychowawczej prowadzonej przez kapłanów, katechetów, trenerów sportowych i animatorów kultury. Autor ukazuje realne działania formacyjne podejmowane w parafii jako przestrzeni edukacyjnej.
- Jako *Erziehungswissenschaft*, projekt zawiera metodologicznie uporządkowaną analizę skutków tych działań, wykorzystując metody badań pedagogicznych (m.in. badania empiryczne, wywiady narracyjne, analizę danych ilościowych i jakościowych), a także formułuje wnioski, które mają wartość uogólniającą i mogą być odniesione do innych kontekstów wychowawczych.

Choć autor posługuje się w tekście pojęciem „wychowanie” – głęboko zakorzenionym w polskiej tradycji pedagogicznej i bliskim niemieckiemu *Erziehung* – to intencją projektu, a zwłaszcza jego akcent na formowanie osobowości, dojrzałość moralną i duchową transformację jednostki, wyraźnie zmierza ku pojęciu *Bildung*. Tym samym projekt wychodzi poza ramy funkcjonalnej edukacji ku koncepcji formacji człowieka jako istoty zdolnej do odpowiedzialności, relacji i samotranscendencji.

4. Rola edukacji religijnej

Edukacja religijna w pracy Habilitanta nie jest jedynie jednym z czterech filarów wychowania (obok patriotyzmu, sportu i kultury), lecz stanowi fundament teologiczno-antropologiczny całej wizji pedagogicznej. To właśnie ta antropologia teologiczna kształtuje podejście wychowawcze jako ukierunkowane nie tylko na obywatelstwo czy rozwój kompetencji, ale przede wszystkim na dojrzałość duchową i formację sumienia (*Gewissensbildung*).

Autor czerpie przede wszystkim z nauczania Kościoła Katolickiego, szczególnie pedagogiki Jana Pawła II oraz szeroko rozumianej antropologii tomistyczno-personalistycznej. Buduje na ich podstawie teologiczno-pedagogiczną wizję, w której człowiek – jako *capax Dei* – stanowi podmiot wychowania zakorzenionego w metafizycznej

godności osoby ludzkiej. To afirmatywne rozumienie człowieka, charakterystyczne dla katolickiej tradycji, interpretowane jest w książce głównie w świetle klasycznej doktryny, ze szczególnym odniesieniem do pism Jana Pawła II, zwłaszcza jego refleksji nad osobą, powołaniem i transcendencją. Kluczowe jest tu przekonanie, że człowiek stworzony jest do komunii z Bogiem, a jego ostateczny *τέλος* nie sprowadza się do autonomicznej samorealizacji, lecz do uczestnictwa w życiu Bożym (*participatio divina*), zgodnie z chrystocentrycznym humanizmem i antropologią Papieża Polaka.

Habilitant konsekwentnie powraca do idei, że integracja wymiaru naturalnego i nadprzyrodzonego – natury ludzkiej i łaski Bożej – stanowi fundament integralnej edukacji chrześcijańskiej. W tym sensie edukacja religijna nie jawi się jako równoległa dyscyplina wśród wielu innych, lecz jako ontologiczny i aksjologiczny fundament całego procesu wychowawczego. Należy jednak zaznaczyć, że mimo spójności i głębi teologicznej, ujęcie pozostaje w dużej mierze normatywne i konfesyjne, bez szerszego namysłu filozoficznego nad tym, co dziś znaczy być *capax Dei* w kontekście późnej nowoczesności.

Pogłębiona, krytyczna lektura antropologiczna i pedagogiczna – na przykład poprzez reinterpretację osoby ludzkiej w świetle hermeneutyki mogłaby otworzyć Habilitanta na bardziej dialogiczne i fenomenologiczne rozumienie transcendencji jako procesu interpretacyjnego, narracyjnego i wspólnotowego. Ricœurowskie *Soi-même comme un autre* stanowi tu punkt odniesienia do myślenia o edukacji religijnej nie jako przekazie gotowych prawd, lecz jako dynamicznym procesie formowania się odpowiedzialności etycznej i duchowej poprzez spotkanie, narrację i zmaganie. Na poziomie bardziej ogólnym, książka nie wchodzi w dialog z krytycznymi nurtami współczesnej hermeneutyki filozoficznej, fenomenologii czy myśli postsekularnej, które kształtują dziś międzynarodowy dyskurs pedagogiczny. Cenne byłyby odniesienia do autorów takich jak Gadamer, Ricœur, Charles Taylor, czy Jean-Luc Marion, którzy głęboko przekształcają pytania o podmiotowość, formację i transcendencję. To powoduje, że choć wizja Habilitanta jest wewnętrznie spójna i teologicznie zakorzeniona, nie otwiera się ona na dialog z pluralistycznym kontekstem edukacyjnym. W pracy aspirującej do interdyscyplinarnego wkładu w pedagogikę, brak tego dialogu stanowi wyraźne ograniczenie.

Podobnie odniesienia do kluczowych dokumentów kościelnych ograniczają się do często do cytatów doktrynalnych, bez podjęcia hermeneutycznego wysiłku odczytania tych tekstów jako dialogicznego wydarzenia, będącego odpowiedzią Kościoła na konkretny dziejowy *καιρός*. Zabrakło wnikliwej analizy pojęć takich jak *communio*, *historia*

salutis, vocatio, które stanowią językowe i teologiczne impulsy wielu z tych dokumentów. Hermeneutyczna lektura tych tekstów pozwoliłaby widzieć je nie tylko jako dokumenty nauczające, ale jako przełomowy sposób mówienia Kościoła o człowieku i o świecie.

Jedną z najbardziej interesujących intuicji pedagogicznych Habilitanta jest przekonanie, że horyzontem edukacji nie jest jedynie samorealizacja, lecz uczestnictwo w życiu Bożym. Ta myśl, osadzona w klasycznej antropologii chrześcijańskiej, stanowi cenne przeciwstawienie wobec nowoczesnych, sekularnych modeli edukacyjnych skoncentrowanych na autonomii i efektywności. Niestety, mimo potencjału tej idei, jej opracowanie w książce pozostaje raczej doktrynalne niż hermeneutyczne. Nie znajdziemy tu refleksji nad tym, jak owo uczestnictwo może się dokonywać w konkretnej egzystencji naznaczonej cierpieniem, wolnością i ambiwalencją moralną. W tym kontekście warto byłoby sięgnąć po koncepcję *ἐπέκτασις* u Grzegorza z Nyssy, pojęcie *λόγος/τρόπος* u Maksyma Wyznawcy oraz hermeneutykę narracyjną Ricœura. Grzegorz z Nyssy ukazuje człowieka jako istotę nieskończenie otwartą ku Bogu, w nieustannym ruchu, w *ontologicznym napięciu pragnienia i przemiany*. Maksym wskazuje, że każdy człowiek uczestniczy w Boskim *Λόγος* zgodnie z własnym *τρόπος* – unikalnym sposobem istnienia – co sugeruje, że wychowanie jest odkrywaniem osobowego powołania i odpowiedzialności. Ricœur zaś, z hermeneutycznego punktu widzenia, przypomina, że nie ma uczestnictwa w Boskości bez przejścia przez ludzką narrację, kruchość, zranienie i odpowiedź. Edukacja jako *formacja w kierunku uczestnictwa* nie polega na przekazywaniu doktryny, ale na byciu „z” drugim – w słuchaniu, milczeniu, rozdarciu i nadziei. Włączenie refleksji fenomenologicznej – np. myśli Mariona (*le phénomène saturé*, łaska jako dar) czy Levinasa (etyka jako transcendencja, twarz Innego jako objawienie) – pomogłoby przeformułować projekt edukacji integralnej z formalnej struktury ku duchowo-pedagogicznej drodze, w której nauczyciel nie tyle „kształtuje” wychowanka, ile sam staje się gotowy, by zostać ukształtowanym poprzez spotkanie z tajemnicą drugiego. W tym świetle edukacja religijna nie jest zamkniętym systemem przekazywania wartości, lecz wydarzeniem obecności i przemiany – *hermeneutyką łaski i odpowiedzialności*, która nigdy nie zachodzi bez osoby i bez wspólnoty.

Glosa hermeneutyczna: O wychowaniu i *Bildung*

Rozróżnienie między *wychowaniem* a *Bildung* nie sprowadza się jedynie do porównania modeli pedagogicznych — ujawnia ono dwie zasadniczo odmienne hermeneutyczne perspektywy formacji człowieka. Podejście Habilitanta (szczególnie w „Wychowanie a samowychowanie”, s. 34–47), zakorzenione w chrześcijańskim personalizmie i antropologii

tomistycznej, ujmuje *wychowanie* jako relacyjną i normatywną transmisję wartości. Wychowawca, usytuowany wertykalnie względem wychowanka, ma za zadanie prowadzić go ku moralnemu i duchowemu stawaniu się. *Samowychowanie* jest możliwe tylko o tyle, o ile wychowanek wewnętrznie przyswaja wytyczoną mu ścieżkę. Wychowanie rozumiane jest tu zatem jako etyczna uprawa duszy, ukierunkowana na Dobro i zakorzeniona w teologiczno-pastoralnym horyzoncie sensu.

Odmienne u Gadamera — *Erziehung ist sich erziehen* zawiesza dydaktyczną logikę przekazywania norm na rzecz dialogicznej ontologii wychowania. *Erziehung* zanurzone jest w *Bildung* jako wydarzenie samostanowienia się w spotkaniu: z drugim człowiekiem, z tradycją, z językiem. Edukacja nie jest przekazem, lecz przemianą, stawaniem się „u siebie w świecie” (*Heimischwerden*), które dokonuje się w rozmowie (*Gespräch*) i poprzez rozumienie (*Verstehen*). Wychowawca nie pełni jedynie roli autorytetu moralnego, lecz staje się współwędrowcem w hermeneutycznym ruchu kształtowania bycia.

To, co proponuje Habilitant, można nazwać edukacją moralnego stawania się; Gadamer zaś oferuje ontologię egzystencji interpretującej, którą nazywam *existentia hermeneutica*. Ich różnica nie jest więc tylko metodologiczna, lecz antropologiczna: pomiędzy osobą jako podmiotem wychowania a *ja* jako *Dasein* — zawsze już będącym w drodze, w nieustającym, hermeneutycznym rozwijaniem sensu.

5. Religionspädagogik jako dyscyplina naukowa i pole praktyki

Rozprawa habilitacyjna stanowi istotny i godny uwagi wkład w rozwój pedagogiki religii, rozumianej zarówno jako dyscyplina naukowa (*Wissenschaft*), jak i jako przestrzeń formacyjnej praktyki (*Praxisfeld*). Praca ta realizuje podwójny wymiar charakterystyczny dla tego obszaru badań: z jednej strony podejmuje systematyczną refleksję nad religijnym wychowaniem w jego teoretycznych uwarunkowaniach, z drugiej, analizuje jego żywe i konkretne urzeczywistnienie w kontekście wspólnoty parafialnej i środowiska społecznego.

Habilitant przedstawia spójną i konsekwentną wizję teologicznych podstaw wychowania, osadzoną w doktrynie katolickiej oraz pedagogii Jana Pawła II. Równocześnie, zastosowanie metod diagnostycznych, wywiadów oraz dokumentacji przypadków wpisuje pracę w nurt tzw. zwrotu empirycznego (*empirische Wende*) w pedagogice religijnej, gdzie rosnącą wagę przypisuje się analizie danych dotyczących praktyk wychowawczych, reakcji uczestników i kontekstów instytucjonalnych. W tym sensie książka nie ogranicza się do opisu działań duszpasterskich, lecz poddaje je krytycznej analizie, oceniając ich formacyjny wpływ i odnosząc się do kwestii skuteczności pedagogicznej, rozwoju moralnego i

dojrzewania duchowego. Tak ukierunkowana systematyczność oraz podejście ewaluacyjne nadają pracy wartość naukową i otwierają możliwość jej szerszego zastosowania w perspektywie porównawczej, także poza kontekstem polskim.

Równocześnie, na szczególne uznanie zasługuje staranność, z jaką autor opisuje wymiar praktyczny wychowania religijnego, rozumianego jako dynamicznie przeżywana rzeczywistość. Przenosząc się na grunt teologii praktycznej, Habilitant dokumentuje i analizuje liczne formy, w jakich kształtuje się formacja religijna w parafii: katechezę, przygotowanie do sakramentów, rekolekcje młodzieżowe, uczestnictwo liturgiczne, działania charytatywne, a także zajęcia sportowe i kulturalne. Takie ujęcie dowodzi, że wychowanie religijne nie ogranicza się do sali katechetycznej czy podręcznika, lecz przenika całość życia parafialnego jako przestrzeń spotkania, wtajemniczenia i przemiany. Dokumentacja ta, wzbogacona o refleksje uczniów, materiały wizualne i obserwacje jakościowe, oddaje głębię egzystencjalną i wspólnotową tego procesu.

W tej podwójnej funkcji — naukowej i praktycznej — książka stanowi przykład *Religionspädagogik* jako refleksyjno-konstruktywnej nauki, która nie poprzestaje na opisie czy założeniach konfesyjnych, ale aktywnie konstruuje wizję wychowania religijnego, zarówno jako dziedziny wiedzy, jako powołania formacyjnego. Habilitant, sięgając do katolickiej tradycji teologicznej, proponuje konkretny model pedagogiczny, zakorzeniony duchowo i odpowiadający na potrzeby duszpasterskie. W ten sposób wnosi swój wkład do współczesnej debaty w zakresie pedagogiki religii, dotyczącej równowagi między wiernością doktrynalną a otwartością pedagogiczną, między zaangażowaniem konfesyjnym a podejściem dialogicznym, między normatywnością a gotowością na doświadczenie uczestników procesu wychowawczego.

Warto zaznaczyć, że mimo spójności wewnętrznej i umiejętnego połączenia refleksji teologiczno-duszpasterskiej z badaniami empirycznymi, praca mogłaby jeszcze zyskać na szerszym odniesieniu do aktualnych debat toczących się w ramach tej dyscypliny. Pozostają bowiem w tle takie istotne problemy, jak napięcie między modelami konfesyjnymi a międzyreligijnymi, wpływ pluralizmu i sekularyzacji na tożsamość religijną, czy wyzwania związane z przekazywaniem tradycji w kontekście późnej nowoczesności. Również szerszy dialog z nurtami takimi jak teologia narracyjna, pedagogika dialogu międzyreligijnego, czy hermeneutyka doświadczenia religijnego mógłby jeszcze bardziej poszerzyć znaczenie wkładu Habilitanta w międzynarodowy dyskurs pedagogiki religijnej.

Niemniej jednak, integracja pedagogiki religii jako pola badań i przestrzeni formacji osobowej stanowi niewątpliwy atut książki. Ukazuje

ona, w jaki sposób teologia, edukacja i praktyka wspólnotowa mogą się wzajemnie przenikać, prowadząc do kształtowania osoby otwartej na transcendencję, sumienie i odpowiedzialność społeczną. W tym sensie projekt Habilitanta przywołuje pierwotne powołanie *Religionspädagogik*: nie tylko nauczanie religii, lecz pielęgnowanie religijnego wymiaru człowieczeństwa w całej złożoności i głębi współczesnego świata.

6. Wkład w teorię pedagogiczną

Jednym z najbardziej oryginalnych i wyróżniających się wkładów książki Habilitanta jest rozwinięcie modelu formacji wspólnotowej (*Gemeindepädagogik*), który integruje różne wektory edukacji—religijnej, patriotycznej, kulturowej i fizycznej—w ramach spójnej wizji duszpasterskiej. Zamiast traktować te domeny jako równoległe lub uzupełniające względem edukacji formalnej, autor ukazuje je jako organicznie zespolone z życiem lokalnej wspólnoty parafialnej. *Gemeindepädagogik* nie ogranicza się tutaj do katechezy czy instruktażu liturgicznego, lecz obejmuje całe „ekosystemowe” środowisko parafii—jej duchowy, społeczny, sportowy i artystyczny wymiar—jako wspólną przestrzeń wychowania dzieci i młodzieży.

Czerpiąc z konkretnych praktyk w parafii Chrystusa Króla w Jarosławiu, książka pokazuje, jak posługa duszpasterska może funkcjonować jako *Lebensraum* integralnej formacji. Parafia staje się „żywym curriculum”, w którym wartości moralne, doświadczenie religijne, odpowiedzialność wspólnotowa i osobisty rozwój przekazywane są nie tyle poprzez formalne nauczanie, co poprzez ucieleśnione uczestnictwo w życiu wspólnotowym: grupy młodzieżowe, celebracje liturgiczne, kluby sportowe, przedstawienia teatralne, patriotyczne upamiętnienia i czyny miłosierdzia. Każda z tych przestrzeni interpretowana jest pedagogicznie, nie jako aktywność odizolowana, lecz jako element całościowego procesu formacyjnego, jako stawanie się, które jest zarazem społeczne, afektywne i transcendentne.

Model ten podważa nowoczesne rozdzielenie edukacji publicznej i formacji religijnej, oferując alternatywę wobec instytucjonalnej fragmentaryzacji. Pokazuje, jak procesy wychowawcze mogą być zakorzenione w żywej tradycji i pośredniczone przez praktyki wspólnotowe. Zaangażowanie autora w ruch Kolpinga i jego zasady społecznego zaangażowania, odpowiedzialności zawodowej i wiary w działanie dostarcza ideowego i historycznego kontekstu dla tej wspólnotowej pedagogiki. Ważne jest to, że *Gemeindepädagogik* Habilitanta nie pozostaje jedynie koncepcją teoretyczną, lecz jest udokumentowana poprzez badania empiryczne: wywiady, analizę dokumentów, obserwacje uczestniczące i materiały wizualne. Nadaje to

przedstawionemu modelowi nie tylko spójność filozoficzną, ale i wiarygodność metodologiczną. Choć teologiczne podstawy modelu pozostają zdecydowanie katolickie i miejscami mają wyraźnie wyznaniowy ton, to jednak jego strukturalne intuicje—że formacja jest najskuteczniejsza, gdy jest zakorzeniona w relacyjnym, wielowymiarowym kontekście wspólnotowym—mają zastosowanie także poza ramami kościelnymi i zapraszają do dialogu z szerszą pojętą teorią edukacji opartej na przynależności, sprawczości i tożsamości lokalnej. W ten sposób praca habilitacyjna wnosi istotny wkład do teologii praktycznej, pedagogiki religii i *Erziehungswissenschaft*, oferując dojrzały przykład tego, jak może wyglądać wychowanie we wspólnocie w kontekście współczesnej Europy.

***Pastorale Erziehung* i *Diakonische Bildung* — dwa uzupełniające się horyzonty pedagogiki kościelnej**

Afirmacja pastoralnego wychowania, czyli pedagogiki duszpasterskiej jako pełnoprawnego i owocnego pola zaangażowania pedagogicznego otwiera nową drogę myślenia o formacyjnej misji Kościoła, wykraczającej poza granice formalnej edukacji religijnej. Tym samym projekt Autora zaprasza do dialogu z innym, komplementarnym podejściem we współczesnej pedagogice teologicznej—*diakonische Bildung* (formacją diakonijną). Choć oba podejścia dotyczą tych samych rzeczywistości, ich akcenty teologiczne są różne, a perspektywy wzajemnie się uzupełniają.

Wychowanie pastoralne: formacja w horyzoncie wspólnoty i powołania

Zakorzeniona w teologii pastoralnej Kościoła posoborowego, *pastorale Erziehung* kładzie nacisk na relacyjny, personalistyczny i sakramentalny wymiar formacji. Czerpie inspirację z misji Kościoła jako pasterza Ludu Bożego, formującego wiernych nie tylko w wiedzy (*scientia*), ale i w życiu (*vita*), czyli w zdolności do dojrzałej egzystencji chrześcijańskiej. W tej perspektywie wychowawca nie jest technikiem kompetencji, lecz towarzyszem rozeznania, świadkiem, który uobecnia wiarę i umożliwia spotkanie ze Słowem, sakramentami i wspólnotą kościelną. W modelu Habilitanta wizja ta urzeczywistnia się w parafii jako przestrzeni formacyjnej (*Bildungsraum*), gdzie troska duszpasterska, duszpasterstwo młodzieży, zaangażowanie liturgiczne, sport i ekspresja kulturowa spletają się w jeden, zintegrowany proces wychowawczy.

***Diakonische Bildung*: formacja w horyzoncie sprawiedliwości i służby**

Z kolei *diakonische Bildung* wyrasta z misji diakonijnej Kościoła—powołania do służby, solidarności i obrony godności człowieka. Podczas gdy pedagogika duszpasterska koncentruje się na duchowym dojrzewaniu osoby w ramach wspólnoty eklezjalnej, formacja diakonijna podkreśla

wymiar etyczny i społeczny wychowania: odpowiedzialność, zaangażowanie, sprawiedliwość. Celem nie jest tylko przygotowanie do uczestnictwa w życiu Kościoła, ale formowanie podmiotów zdolnych do działania w świecie, szczególnie tam, gdzie zagrożona jest ludzka godność. Teologicznie *diakonische Bildung* zakorzeniona jest w chrystologicznym modelu $\kappa \acute{\epsilon} \nu \omega \sigma \iota \varsigma$ i $\delta \iota \alpha \kappa \omicron \nu \iota \alpha$, wyrażonym szczególnie w Ewangelii wg św. Jana (J 13: 12–15) i rozwijanym w katolickiej nauce społecznej. Pedagogicznie czerpie z pedagogiki wyzwolenia (Paulo Freire), pedagogiki krytycznej i nurtów edukacji inkluzywnej. Zawsze zmierza do $\pi \rho \acute{\alpha} \xi \iota \varsigma$ —przemiany zarówno osoby, jak i struktur społecznych.

Konwergencje i napięcia

Choć różne w akcentach, *pastorale Erziehung* i *diakonische Bildung* nie są wobec siebie sprzeczne, lecz stanowią wzajemnie uzupełniające się horyzonty. Tam, gdzie pedagogice duszpasterskiej grozi zbyt ni eklezjocentryzm czy introspekcja, formacja diakonijna przypomina o powołaniu do działania, solidarności i odpowiedzialności społecznej. Z kolei tam, gdzie pedagogika diakonijna może popaść w aktywizm lub ideologizację, pedagogika duszpasterska wnosi wymiar osobowego towarzyszenia, duchowej głębi i komunii w Chrystusie. Dojrzała pedagogika kościelna potrzebuje obu: *pastorale Erziehung* zakorzenienia człowieka w wierze i wspólnotcie, *diakonische Bildung* wyprowadza go ku ranom świata. Obie mają na celu kształtowanie osoby zdolnej do odpowiedzi (*ver-antwortlich*), choć każda poprzez inną mediację: kapłańską i prorocką, duchową i etyczną, wspólnotową i społeczną.

Projekt Habilitanta, mocno zakorzeniony w horyzoncie *pastorale Erziehung*, dotyczy również *diakonische Bildung*, zwłaszcza w opisach zaangażowania społecznego, wolontariatu i pracy z wykluczonymi. Pełniejsza wizja pedagogiczna mogłaby zintegrować oba te paradygmaty w ramach *pedagogiki kenotycznej komunii*, rozumianej jako jednoczesne pogłębianie tożsamości duchowej i poszerzanie odpowiedzialności etycznej. Inspiracją dla takiej syntezy mogliby być tacy myśliciele jak Christoph Theobald, Dorothee Sölle, czy Johann Baptist Metz, którzy podkreślają podwójne zadanie Kościoła: troskę o duchową bliskość i świadomość historyczną.

7. Refleksja krytyczna i rekomendacja

Chociaż praca Habilitanta jest głęboko zakorzeniona w określonym kontekście religijnym i kulturowym – katolickiej Polski po doświadczeniu komunizmu – jej znaczenie wykracza poza lokalność. Monografia stanowi wartościowy wkład w próbę ponownego przemyślenia wychowania jako *Bildung des Menschen*, formacji człowieka w pełni jego wymiarów.

Niezależnie od tego, dla pełniejszego uznania na forum międzynarodowym i lepszego zakorzenienia w aktualnym dyskursie pedagogicznym, wskazane byłyby trzy kierunki dalszego rozwinięcia:

- **silniejsze zaangażowanie w literaturę międzynarodową**, co wzbogaciłoby rozumienie wychowania i umożliwiło głębsze zakorzenienie w interdyscyplinarnym dialogu naukowym;
- **wyraźniejsze rozróżnienie pojęciowe między terminami** wychowanie, kształcenie, socjalizacja w porównawczym ujęciu filozoficzno-pedagogicznym, co wzmocniłoby wiarygodność epistemologiczną projektu;
- **włączenie głosów pochodzących z tradycji świeckich i pluralistycznych**, co umożliwiłoby szerszy dialog i zwiększyłoby inkluzywność opracowania.

Pomimo tych uwag, monografia Ks. dra Stanisława Dyndały zasługuje na uznanie jako ważne osiągnięcie naukowe. Świadczy o głębokim zaangażowaniu, bogatej pracy duszpasterskiej i spójnej wizji filozoficzno-teologicznej. Umiejętność autora do łączenia teorii i praktyki, teologii i pedagogiki, nadaje jego pracy znaczenie zarówno akademickie, jak i duszpastersko-wychowawcze. Dla kandydata aspirującego do dalszej kariery naukowej w dziedzinie pedagogiki, monografia ta stanowi dowód dojrzałości refleksyjnej, interdyscyplinarnej kompetencji oraz zdolności do ukazania praktycznego znaczenia badań w kontekście formacji osób i wspólnot. Reprezentuje tym samym poziom wymagany w obszarze pedagogiki na poziomie teoretycznym i praktycznym.

Oprócz głównej monografii *Wychowanie religijne, patriotyczne, sportowe i kulturalne dzieci i młodzieży na przykładzie parafii Chrystusa Króla w Jarosławiu*, Habilitant jest autorem i współautorem licznych prac naukowych, które świadczą o konsekwentnym i tematycznie spójnym rozwoju jego badań. Jego książki i artykuły obejmują takie dziedziny jak wychowanie religijne, formacja patriotyczna, pedagogika pastoralna, rozwój moralny czy integracja cielesnego i duchowego wymiaru edukacji młodzieży. Publikacje te stanowią solidny fundament intelektualny i dydaktyczny dla szerszej argumentacji zawartej w pracy habilitacyjnej.

W obrębie całej twórczości Autora wyraźnie wyłaniają się cztery powtarzające się i rozwijające się wątki tematyczne:

1. **Holistyczna formacja młodzieży** – Niezależnie od tego, czy Habilitant pisze o roli sztuk walki we wspieraniu zdrowia dzieci i młodzieży (*Znaczenie dalekowschodnich sztuk walki na wychowanie zdrowotne dzieci i młodzieży*), czy o znaczeniu doświadczenia sakramentalnego w życiu osób chorych (*Wychowanie do świadomego i owocnego przeżywania cierpienia i choroby poprzez postugę słowa w celebracji sakramentu chorych*), konsekwentnie

- ukazuje on formację jako integrację ciała, afektu, moralności i duchowości.
2. **Pedagogika pastoralna i patriotyczna** – W tekstach takich jak *Od Armii Pana do Legii Akademickiej* czy *Błogosławiony Jan Paweł II – droga do świętości*, autor analizuje znaczenie symboliki katolickiej i patriotycznej w kształtowaniu tożsamości obywatelskiej i religijnej. Są to refleksje silnie osadzone w kontekście polskim, a zarazem ukierunkowane na wspólnototwórcze aspekty edukacji.
 3. **Gemeindepädagogik i interdyscyplinarność** – W pracach zbiorowych, takich jak *Zdrowie współczesnej młodzieży*, Habilitant konsekwentnie rozwija podejście interdyscyplinarne, łącząc teorię pedagogiczną z empirycznym badaniem rzeczywistości parafii, szkoły i organizacji młodzieżowych. Jego nacisk na wspólnotowe i eklezjalne środowiska jako areny wychowawcze zapowiada główne założenia rozwinięte w książce habilitacyjnej.
 4. **Teologiczne zakorzenienie wychowania** – Przez całą twórczość Habilitanta przebiega jednoznaczna orientacja teologiczna. Nie chodzi tu jednak o prostą aplikację doktryny, lecz o refleksję nad tym, jak wiara może inspirować konkretne modele pedagogiczne i wspierać rozwój osoby w kontekście wspólnoty i transcendencji.

Dorobek naukowy Habilitanta ukazuje spójną drogę rozwoju prowadzącą do pracy habilitacyjnej. Charakteryzuje się on integralnością tematyczną, otwartością interdyscyplinarną i rzeczywistą troską o odnowę zarówno Kościoła, jak i edukacji. Choć dalszy rozwój mógłby obejmować szersze otwarcie na dialog filozoficzny i pogłębioną hermeneutykę pedagogiczną, aktualny stan badań w pełni uzasadnia uznanie pracy za poważny wkład w rozwój nauk o wychowaniu i teologii praktycznej. Na podstawie przedstawionej oceny dorobku naukowego Ks. Doktora Stanisława Dyndały jestem przekonany, że w pełni spełnia on wymagania określone w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Prof. dr hab. Andrzej Wierciński